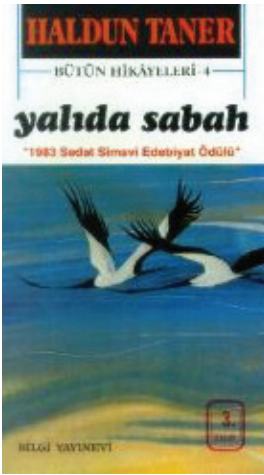

HALDUN TANER ÖYKÜCÜLÜĞÜ VE *YALIDA SABAH*

Necip TOSUN

Haldun Taner, uzun zamana yayılan öykü serüveninde her zaman dönemsel akımlara, yazınsal gruplara mesafeli olmuştur. Taner'in yoğun olarak öykü kitapları yayımladığı dönem olan 1950'ler, ülkemizde varoluşçu-gerçeküstü anlayışa yaslanan öykülerin edebiyat dünyamıza hâkim olduğu bir zaman dilimidir. Vüs'at O. Bener, Nezihe Meriç, Ferit Edgü, Leyla Erbil, Bilge Karasu, Sevim Burak yenilikçi diyebileceğimiz bir öykü anlayışının ürünlerini verirler. Öte yandan o dönemdeki diğer önemli bir akım da sosyal gerçekçiliktir. Haldun Taner ise, hem “entelektüel hikâye tarzı”nı hem de sosyal gerçekçileri tasvip etmez. Çünkü o kendi deyimiyle “herkesin anlayabileceği halkçı bir üslup” peşindedir. Sanatını gruplaşmanın, grup dayanışmalarının dışında tutmak ister. Batı özentili gruplaşmalar olarak nitelediği edebî grupları eleştirir. Taner, modern öykünün geldiği yeri, imkânlarını iyi bilmesine karşın geleneksel anlayışa sıkı sıkıya bağlıdır. Ne biçimsel anlamda yenilik arayışı içerisinde ne de dilde bir gerilim, şiirsellik peşindedir. Çoğunlukla düz, sade bir anlatımı yeğler. Öykülerinde nakilci tavır baskındır. Bu anlamda onun öykücülüğünü bağımsız, özgün bir adacık olarak nitelemek gerekir. O, seçkin edebiyat anlayışının dışında, halka inen, çok okunan bir edebiyatın peşinde olmuştur. Hiç şüphesiz “hikâyeci-gazeteci” yazar kuşağındandır. Bu, dergi kanallarına mesafeli, daha çok okunmayı amaçlayan bir yazarlık tutumunu tanımlar. Açıkça “üç bin satan bir edebiyat dergisinde öykü yazmaktansa elli-altmış bin satan gazetelerde öykü yayımlamak” istediğini belirtir. Bunun için de biçimsel arayışlara girmez. Onun öykülerinde kahvede, eczanede, istasyon büvetinde bir araya gelen insanlar, memleket meselelerini konuşurlar. Ama Taner'i bir çizgiyle irtibatlandırmak gerekirse Hüseyin Rahmi Gürpınar, Memduh Şevket Esendal ve Sait Faik'in bileşimi olarak tanımlamak olasıdır.

Haldun Taner, öykülerini, hayat ve doğa yüceltimi, içtenlik ve dürüstlük övgüsü ama hepsinden daha çok insan

sevgisi üzerine kurar. Yaşama coşkusu, mutluluk arayışı ve derin bir hümanizm öykülerin arka planını oluşturur. O, hayat projesi olarak yalın ve sade yaşamı savunur. Mutluluğun gösterişsiz, yalın bir hayat sürmekle mümkün olabileceği görüşündedir. Öykülerinde “beğenilme” arzusunun insanı hep yanılsa götürdüğünü vurgular. İnsanın doğallıktan, sadelikten uzaklaştığında mutsuzlukla baş başa kalacağını düşünür. Hedef büyütme, insanı insanlıktan çıkararak bencil, egoist yapar ve insan buna ulaşamayınca da mutsuz olur. Aynı şekilde hayatı atlayarak, gereksiz bilgi yüküyle yüklenmenin de insanın mutluluğunu engellediğini düşünür. Böylece öykülerde “yaşamak mı üstün, bilmek mi” karşılaştırması yapılır ve yaşamının üstün olduğu sonucuna varılır. Ona göre mutluluğun yolu, insanın “kendi” olmasıyla mümkündür. Bilgi, özellikle hayata değmeyen bilgi, insana faydadan çok zarar getirir. İnsani eylemler, durumlar doğal bir şekilde yapılmadığında, insana sorun olarak yansıdığını düşünür. Bu arızaların başında kadın-erkek ilişkileri gelir. Bu ilişki doğru dürüst sürdürülemediği için hayat boyu süren bir problem olarak kalır. Onun bütün sorunlara önerdiği şey, “hayat”tır; onu gereği gibi, doya doya yaşamaktır. Ama insanlar ne yapar eder bu güzelim armağanı koydukları kurallarla kendilerine çekilmez hâle getirirler.

Haldun Taner’in öykülerinin genel özelliklerini yansıtan en temel kitaplarından biri *Yalıda Sabah* (1983) adlı kitabıdır. Taner, kitapta yer alan “*Yalıda Sabah*”, “*Küçük Harfli Mutluluklar*”, “*Yaprak Ne Canlı Yeşil*” öykülerinde mutluluk algısını temellendirir. “*Yalıda Sabah*”, onun öyküde yapmak istediklerini en iyi şekilde yansıttığı öykülerinden biridir. Sabahın ilk saatleri, bozulmamışlığın, safiyetin ve dingin bir hayatın simgesi gibidir. O suskunlukta, doğayla iç içe oluştaki bir dinginlik, bir huzur vardır. Anlatıcı sabahın ilk saatlerini, gündelik hayatın karmaşasından, sürüp giden haksızlıklardan, insanlığa sığmayan davranış ve eylemlerden bir kaçış ve sığınak olarak görür. Bu yüzden sabahın ilk saatleri, onun saltanatıdır; her ânını yudum yudum tadar. Çünkü birazdan gün başlayacak, insanların telaşı, klakson sesleri her yanı kaplayacaktır. Doğa ile insanları karşılaştırır. İnsanlar niye birbirine yabancıdır, niçin birbirlerinin uzağına düşerler sorusunun yanıtını arar. İhtiras, bencillik ve kişisel çıkarları, insanı kendi doğasına yabancılaştırmaktadır. Bu duyguların insanı güzellikten ve iletişimden uzaklaştıran en büyük engel olduğu görüşündedir. Oysa doğa her şeyi çözmüştür. İnsanın mutluluğu da buradan geçer. Tıpkı bir kaplumbağa gibi sadece yaşamak. Ahkâm çıkarmadan, yorum yapmadan, dünü, evveli, bugünü, yarını, öbür günü takmadan... Sadece yaşamak. Öykünün sonunda, insan mutluluğunun, kıyının, doğanın verdiği bu ekolojik dersi uygulamaktan geçtiği önerisi yapılır.

“*Küçük Harfli Mutluluklar*”da, sade, yalın bir hayatın idealize edilmesini görürüz. Küçük küçük ilkelerle, hayatın karmaşasına dalmadan yaşamının, sanıldığının aksine insanı pekâlâ mutlu edebileceği hikâyeleştirilir. İnsan ne geçmiş acısı, ne gelecek kaygısı duymalıdır. İçinde bulunulan âna teslimiyettir mutluluk. Sağlıklı olmak, günde iki defa dışarı çıkmak, yaz kış denize girmek, yararlı olmak, sıcak bir ev, mutluluk için yeterlidir.

Albay Nizamettin Bolayır yetmiş iki yaşında bir asker emeklisidir. Hayattaki her şeye askerî disiplinden bakmaktadır. Erken kalkmak onun hayattaki tek yaşam tarzıdır. Ona göre geç kalkanlar hayatta başarısız olurlar. Her sabah erkenden kalkar

ve denize dalar. Öyküde sivil anlayış ile askerî anlayışın karşılaştırması yapılır. Nizamettin Bey, askerî disiplinle hayatta her şeyin başarılacağına inanır. Her eli ayağı tutan erken kalkıp bir işin ucundan tutsa, hayatta her şey düzelecektir. Bu yüzden emekliliğini boşa geçirmemiş, cam fabrikasında sivil savunma amiri olarak işe girmiştir. Emekli Albay'ın muhayyilesi yoktur. Şimdiyi yaşar. Geçmişe üzülmez, geleceğe kaygılanmaz. Elle tutulan gerçeği yaşar. Aslında mutluluk tam da budur. Hayatı erken kalkmak olarak özetleyen Nizamettin Bolayır mutludur. Mutlu olmak için ona bu küçük hayatı yetmiştir. O, hayatta kendisine birçok hedefler koyup hiçbirine ulaşamayınca mutsuz olan insanlardan değildir. Çünkü insan hayatta hedeflerini gereksiz yere büyüterek, açgöz tutumlarla, kendi elleriyle mutsuzluğa düşmektedir. Oysa mutluluğun yolu sade bir yaşamdan geçer: *“Sebepsiz mutluluktur asıl mutluluk. Hiç gerekçe aramayacaksın. İçinden gelecek o. Sıcak bir güç olarak. Denizin deniz, fesleğinin fesleğen, sardunyalardan sardunya kokması, enginde bir vapur düdüğü, dalgacıkların sahili okşamayı, uzaktan havlayan kalın sesli bir köpek... Hayatın nabzı bunlarda. Bunu duymak. Doğa ile ortak olmak. Öyle ariz amik bilincine vararak değil ha... Farkına bile varmadan. Gününü yaşamak, küçük harfli mutlulukların tespiti gibi. Fazlasını aramadan. Gününü, düzayak hayatı, küçük harflerle yazılmış mutlulukları.”* Emekli Albay'a göre işine bağlılık ve tutkunluk da bir mutluluk kaynağıdır.

“Yaprak Ne Canlı Yeşil”de, kitaplara gömülüp entelektüel ilgilerle hayatı kaçıran yazarın; hayatı, mutluluğu ve kadını keşfedişi anlatılır. Toplumsal koşullandırmalar, yazar özentileri, bilgi peşinde koşmalar onu hayatın bizatihi kendisinden uzaklaştırmış, hayata yabancılaştırmıştır. Yazar, kendisini mutluluğa götürdüğünü sandığı duyguların sahte olduğunun farkına varır. Öyküde, bir yığın bilgiyle donanmış entelektüel bir insanın, doğal yaşamı kaçırabileceği, bilgiden körleşebileceği vurgusu yapılır. Kitap yüklü bu insanlar, asla sadece kendileri değildir. Pek çok kişidirler, kalabalıktırlar. Hiçbir zaman kendileri kalamadıkları için özgür değildirler.

Öyküde, sadelik övgüsü yapılırken iki insan arasındaki iletişimi bozan laf ebelikleri eleştirilir. Çünkü bu, insanı doğallıktan uzaklaştırır. Bilgi insanı kendi olmaksızın çıkarır, bir başkası yapar. İnsan o bilgi yığınları ile kendi olamaz, bir başkası, başkaları olur. Oysa mutluluk ancak insanın kendi olmasıyla mümkündür. Taklit ve özentili yaşamla mutluluk yakalanamaz. İnsan kendini doğanın ritmine bıraktığında her şey yoluna girecektir. İnsan mutluluğunun kaynakları bol şekilde doğada mevcuttur. Oradan yola çıkarak kendi hayat projesini keşfedebilir.

Yazarlık tutumunu “açık seçiklik, sadelik yazarın birinci nezaket borcudur” diye açıklayan Haldun Taner, yine kendi deyişiyle “düzayak, ayrıntısız, okunmaya, kolayca anlaşılmaya yatkın öyküler” yazar. “Cambazlığı, fazla ustalığı, soyuta fazla kayışı” tasvip etmez. Yazar (anlatıcı) yansıttığı dünyada anlatımın içindedir. Pek çok öyküsünde yorumlar yapar, kıssadan hisse bağlamında sonuçlar çıkarır. Öyküde vermek istediği duygu ve düşünceleri, metnin içinde bir de kendisi yorumlar. Çıkarılması gereken dersi, öykünün yazılış gerekçesini öyküde açık açık ifade eder. Bu nedenle öyküler hep bir ileti taşır. Öykünün sonu, kimi zaman bir denemeye dönüşür. Onu denemeye yaklaştıran diğer bir belirgin yan ise anlatıcısıyla Taner'in kişisel görüşlerinin bire bir örtüşmesidir. Buralarda iyiden iyiye denemenin sularında, hayat ve sanat

görüşlerini açıklar. Sonuçta fıkra yazarlığının, denemeciliğinin izlerinin biçim olarak, içerik olarak öykülere yansıdığını görürüz: Tümüyle bir doğrunun ispatı için öznel bakışlar, muhabbet eder gibi içtenlikli dertleşmeler...

Haldun Taner öykülerini, mizah, hiciv ve ironi üzerine bina eder. “Şeytan Tüyü”nde, ayı postu giyerek hayatını kazanan bir gurbetçinin ironik durumu mektup biçiminde anlatılır. Öykü boyunca Almanya’da herkesin kendisine ilgi gösterdiğini, çok popüler olduğunu söyleyen anlatıcının, sonunda ayı postuyla sokakta dolaşan biri olduğu anlaşılır. Ama gurbetçi bu gülünç işini bile öve öve anlatır. Öyküde çarpıcı mizah anlayışı da sergilenir: “*Neden başın yerde gezecekmış gafil? Köy okulunda öğrettikleri şarkıyı neden söylemeyon. Türk çocukları Türk çocukları / Gözleri ileri başlar yukarı. Öyleyse neymiş? Başın hep yukarıda gezecekmış emme arada bir önünü gollayacaksın. Kuyu çukur felan varsa düşmemek için.*” “Küçük Harfli Mutluluklar”da yine ilginç bir söz ironisine rastlarız: “*Nizamettin Bolayır’ın üç çeşit penaltı tekniği vardı. Bir falsolu vuruş. Ayağının burnunu sol köşeye yöneltip burnun sağ yönü ile ağa doğru falsolu vurmak ki, hiç bilmeyen bu gölü muhakkak yerd. Diyeceksiniz ki, falsolu vuruş kalleşçe bir aldatıştır. Sporcuyla yakışsa bile asker adama yakışmaz.*”

Mizah, hiciv, ironi Haldun Taner’in temel anlatım tercihleridir. Özellikle insanın tutarsızlıklarını, ikiyüzlülüklerini ortaya sererken gülünçlüğü yakalar. Öykülerinde bürokratik açmazları, toplumsal / siyasal ortamı, kendini beğenmişlikleri hicveder. Ancak mizah anlayışıyla da ülkemizdeki diğer önemli mizah yazarlarından ayrılır. Bilindiği gibi ülkemiz yazarlarının tarihsel süreç içerisinde muhalif tutum sergilemede en önemli araçları “mizah” olmuştur. Aziz Nesin, Rıfat Ilgaz, Muzaffer İzgü, Çetin Altan, Orhan Kemal toplumcu / siyasal eleştiri yaparken mizahın gücünden yararlanmışlardır. Bu yazarlar mizahı bir mücadele aracı görmüşler ve bir sınıf bilinciyle hareket etmişlerdir. Haldun Taner ise bu çizgiyi sürdürmekle birlikte, daha çok “insanlık hâlleri”yle ilgilenmiştir. Bu özelliği onu andığımız yazarlara değil Hüseyin Rahmi’ye yaklaştırır. Çünkü Haldun Taner toplumsal / siyasal eleştiri yapmakla birlikte ağırlıklı olarak insanın küçüklüklerini, zayıflıklarını, tutarsızlıklarını gündeme getirir. Başka bir deyişle ideolojik tutum onda belirleyici değildir. Toplumsal yergiden çok, bireysel yergi peşindedir ve insan odaklı bir mizah anlayışından yanadır. Bu nedenle eleştirileri sınıfsal değildir. Ama elbette ülke gerçeklerinden de kopuk bir mizah anlayışını benimsemez. Yolsuzlukları, bürokratik açmazları, sömürüyü, burjuvazinin yozlaşmasını o da anlatır. Ancak insanlık durumları onu daha çok cezbeder.

Mutluluk algısı, doğa çağrısı onun öykülerini belirleyen temel bir çizgidir. Ancak Haldun Taner öykücülüğünün *aurası* hiç şüphesiz mizah, hiciv ve ironidir. Türk öykücülüğünde ışıldayan yönleri de burasıdır. Ama ilginçtir, edebiyat iktidarınca zaman zaman görmezlikten gelinmesinin nedeni de budur. Çünkü mizah, yazınsal iktidarın peşinen çizgi dışına ittiği bir anlayıştır. İşte Taner, sanat anlayışı boyunca bu seçiminin hem olumlu hem de olumsuz yansımalarını yaşamıştır.

Haldun Taner yaşadığı dönemde ünlü bir gazeteci, ünlü bir yazar olmasına karşın, mevcut öykü dünyasında izleri, takipçileri gitgide azalmıştır. Öykü anlayışı olarak kapsadığı alan küçülmüş, daralmıştır.